

Faktarik men teorifattig OS-historik – Oslo 1952, Lillehammer 1994

Leif Yttergren

Gymnastik- och idrottshögskolan (GIH), Stockholm

Olympiska spelen, olympiska rörelsen och Internationella olympiska kommittén tilldrar sig allt oftare forskningens intresse. Inte sällan är det ett enskilt olympiskt spel som står i fokus för forskningens intresse utifrån skilda frågeställningar. Det senaste nordiska exemplet på detta intresse är norrmännens Gaute Heyerdahls avhandling *Vinter-OI i skisportens vugge* som lades fram vid Norges idrettshøgskole 2014. Avhandlingen är en monografi, en riktig tegelsten på drygt 400 sidor, sprängfylld med detaljer om stort och smått. Författaren nöjer sig inte med att analysera ett olympiskt spel utan undersöker de två vinter-OS som arrangerats i Norge under 1900-talet: Oslo 1952 och Lillehammer 1994. Dessa megaevent har på skilda sätt påverkat den norska självbilden och Norgebilden internationellt. Norrmännen är stolta över sina olympiska spel, vilka har fått ett positivt eftermäle även internationellt. Som svensk kan man inte låta bli att fundera över varför vintersportlandet Sverige aldrig arrangerat ett vinter-OS medan Norge således anordnat två, och Oslo skulle säkert fått arrangera vinterspelen 2022 om inte man överraskande dragit tillbaka sin ansökan. Oslo var storfavorit.

Strukturen

Avhandlingen består av 15 kapitel som fördelas på två huvuddelar där den ena delen berör Oslo-OS och den andra Lillehammer-OS. Jag hade gärna sett att respektive del inletts med en fyllig beskrivning av den norska samhällskontexten 1952 och 1994; nu saknas samhällsperspektivet nästan helt. Tyvärr diskuterar inte författaren varför avhandlingen fått denna struktur och innehåll. Flera spännande och intressanta teman har valts bort, till exempel nämns knappt deltagarna, publiken eller själva tävlingarna. Och kvinnorna lyser med sin frånvaro i planeringen och organiseringen av spelen, vilket inte kommenteras. Eftermälet, bilden av spelen i norsk och internationell media hade också varit intressant att få ta del av. Jag kan inte låta bli att undra om det inte hade varit bättre om författaren undersökt ett spel mer på djupet utifrån flera teman, och då hade Oslo-OS varit ett naturligt val. Kunskapen om detta spel är begränsad i jämförelse med Lillehammer-OS.

Syfte och problemområde

Syftet med avhandlingen är att analysera planeringen av vinter-OS i Oslo och i Lillehammer, och hur dessa spel

påverkades av det norska samhället, idrotten och kulturen. Syftebeskrivningen är som framgår oerhört vid, och borde avgränsats radikalt. Författaren undersöker nämligen inte de båda olympiska spelens påverkan på det norska samhället eller på norsk kultur. Däremot visas att norsk idrott, i praktiken städerna Oslo och Lillehammer, bland annat erhöll flera nya anläggningar och ur den aspekten hade således spelen en konkret och viktig påverkan på lokalsamhället och dess idrott.

Författaren presenterar tre teman för studien: 1. Planeringen av anläggningarna (OLs materiella basis), 2. Förhållandet mellan de norska arrangörerna och IOK och de internationella idrottsförbunden (OLs utrikespolitik). 3. Hur planeringen präglades av norsk kultur (våre vinterleker). Temana styr framställningen och har kryddats med tre spännande och givande analytiska begrepp som ger liv åt den omfattande framställningen: «OL-syndromet, det midlertidige statskupp og vinter-OL kommer hjem». Som framgår av syftet och problemställningarna är författarens ambitionsnivå hög, egentligen för hög för att rymmas i en avhandling. Det finns en besvärande diskrepans mellan ambitionsnivån i inledningskapitlets syftesbeskrivning, kapitlets innehåll och avhandlingens enorma detalj- och faktarikedom.

Innehållet

I inledningskapitlet redogörs som sig bör för problemställningar, forskningsläget och författarens historiesyn med mera. Dock saknas viktiga och självklara "rubriker" i ett avhandlingsskapitel eller så är de ofullständiga framskrivna till exempel finns ingen utförlig metoddiskussion. Heyerdahl redovisar inte hur han gått tillväga, inte ens intervjuerna och informanterna beskrivs vad gäller urval och tillvägagångssätt. Han gör inte heller någon ordentlig och sammanhängande presentation av det omfattande källmaterialet eller några källkritiska kommentarer eller överväganden. Här ska dock sägas att författaren gjort en imponerande och arbetskrävande källgenomgång i olika arkiv både i Norge och utomlands.

Han ser ingen fördel med att använda teorier och klargör att han skrivit en källnära avhandling där han använder sig av traditionella fackhistoriska metoder.

Komparation är en vanlig historik metod och det hade varit naturligt att jämföra spelen 1952 och 1994 med varandra. Tyvärr görs ingen systematisk komparation och inte heller diskuteras varför inte detta görs. Avhandlingen borde haft ett tydligt komparationstema där de båda spelen jämförts utifrån ett antal likartade frågeställningar.

Heyerdahl är väl inläst på både det nationella och internationella forskningsfältet. Litteraturlistan imponerar även om referenser till några centrala publikationer och internationella idrottshistoriska tidskrifter saknas, bland annat *Olympika* och *Journal of Olympic History*. Tyvärr utnyttjar inte Heyerdahl sin beläsenhet fullt ut. Resultaten sätts sällan in i ett större samhälls- eller idrottshistoriskt sammanhang. Vidare är det svårt att få grepp om relationen mellan de redovisade resultaten och forskningsläget. Jag hade gärna sett att Heyerdahl konsekvent positionerat sig i relation till tidigare forskning och på så sätt fört forskningsfronten framåt.

Heyerdahls historiesyn sticker ut. Han ser ingen fördel med att använda teorier och klargör att han skrivit en källnära avhandling där han använder sig av traditionella fackhistoriska metoder. Exakt vad detta innebär klargörs inte, inte heller varför inte till exempel en maktteori hade kunna fördjupa förståelsen av spelen och de olika aktörernas agerande. Båda spelen kännetecknas nämligen av hårda maktkamper mellan olika aktörer (personer, organisationer). Författaren gör faktiskt utan att skriva fram det explicit (eller vara medveten om det) en maktanalys om kampen mellan olika aktörer om vem som ska makten över arrangemanget, anläggningarnas utformning och spelens genomförande.

Oslo-OS 1952

Kapitel 2 belyser de organisatoriska förberedelserna inför OS 1952 och norsk idrotts starke man, socialdemokraten Rolf Hofmos engagemang för spelen och hur denne utmanövrades efter en intern maktkamp. Ett krigstrött Oslo tilldelades spelen på en IOK-kongress i Stockholm 1948, vilken för övrigt leddes av den svenske idrottsledaren och IOK-presidenten Sigfrid Edström. Kapitlet är onödigt långt och detaljerat kunde ha kortats ned. En intressant detalj av kuriosakarakter: den "formella" ansökan från de norska arrangörerna skedde via ett vykort/postkort till IOK. Det ger perspektiv på den nutida ansökningshysterin och hur spelen utvecklades de

senaste 50 åren. Samtidigt hade man velat veta mera om aktörerna bakom om ansökan? Vilka var de? Politiker, idrottsledare, näringslivet?

I kapitel 3 beskrivs den intensiva debatten kring anläggningarna, främst huvudarenans placering i den norska huvudstaden. Ekonomin stod i fokus och budgeten skulle hållas, vilket man också lyckades med till skillnad från de flesta andra arrangörer av olympiska spel. In i minsta detalj beskrivs stadionbygget. Vi får till och med veta om hur många säckar cement det beräknades gå åt till bygget...

I kapitel 4 berörs åter anläggningsfrågan, men denna gång utifrån olika idrotters krav och önskemål på deras utformning. Föga förvånande var det norska skidförbundet och skidsporten den store vinnaren i anläggningsmaktkampen. Förbundet var starkt representerat i organisationskommittén och kunde därför få genom sina krav till skillnad från huvudkonkurrenten, norska skridskoförbundet. Även i detta kapitel är detaljfixeringen för stor, på bekostnad av analys och kontextualisering.

I kapitel 5 behandlas inkvarteringsproblematiken. Kanske inte det mest upphetsande temat i en avhandling om olympiska spel, men det har sina poänger. Det fanns inte tillräckligt med hotellrum för besökarna, de aktiva, ledare, journalister med flera. Det gällde att lösa detta då "Norges renommé stod på spill", och man lyckades tack vare stor uppfinningsrikedom, vilket Heyerdahl beskriver i detalj. Heyerdahl menar att Oslo-OS var en succé sett till antalet besökande turister. Här sticker utvecklingen i Oslo ut i en jämförelse. Annan forskning visar att turismen i många fall minskar i samband mellan med olympiska spel bland annat på grund av dyra hotellrum med mera. Så var det till exempel i Stockholm-OS 1912 och under London-OS 2012 klagade affärsmännen på att turisterna lyste med sin frånvaro. Här finns det ett stort forskningsfält som författaren borde refererat och förhållit sig till. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av kapitel 3-5. Heyerdahl noterar att det var de internationella förbunden som hade makten över anläggningarnas utformning. IOK la sig inte i vilket är en dramatisk skillnad mot nutida förhållanden.

Kapitel 6 och 7 skiljer sig radikalt från de faktatunga inledande kapitlen och istället står idrottsideologiska och idrottspolitiska frågor i fokus. I dessa kapitel kommer författaren mer till sin rätt och avhandlingen lyfter från arkivdammet till en mer analytisk och diskuterande nivå. Bland annat berörs dels den eviga tvistefrågan i olympiska spel, amatörfrågan (ishockeyproblematiken), dels Edströms försök att få norska Nobelkommittén att tilldela IOK Nobels fredspris. I kapitel 7 berörs frågan om Tysklands deltagande. Det var en oerhört het fråga med tanke på den tyska ockupationen av Norge under kriget. Få krigsdrabbade länder var så oförlåtande mot tyskarna som Norge. Kapitlet är avhandlingens klart bästa och författaren lyfter blicken och kontextualiserar på förträffligt sätt. En engagerad och påläst Heyerdahl beskriver väl hur det gick till när norsk idrott gick från starkt motstånd mot tyskt deltagande till att acceptera deras deltagande. Även den norska kungens engagemang och involvering i frågan är spännande läsning.

Lillehammer-OS 1994

Del två handlar således om Lillehammer-OS 1994, och till skillnad från Oslo-OS är spelen i Lillehammer väl utforskade ur olika aspekter. I kapitel 9 beskrivs Lillehammers kampanj för att få arrangera spelen. Heyerdahl menar att norsk idrott drabbades av ett «olympisk virus» eller ett «olympisk syndrom». Bara det bästa dög när världen inviterades till småstaden Lillehammer och kostnaderna rusade iväg – mycket beroende på de nya och fantastiska anläggningarna som uppfördes. Men det investerades också i nya serviceanläggningar och en utbyggd infrastruktur.

I dessa kapitel kommer författaren mer till sin rätt och avhandlingen lyfter från arkivdammet till en mer analytisk och diskuterande nivå.

Ett centralt begrepp i andra delen är «etterbruk» och kan beskrivas som de förväntade positiva effekterna av ett olympiskt spel för lokalsamhället och regionen. I kapitel 12 diskuteras begreppet i relation till begreppet «legacy». Kapitlet belyser vilka högt ställde förväntningar regionen hade på spelens effekter för den framtida utvecklingen. Tydligt har anläggningarna blivit använda efter spelen i Lillehammer och därmed hade de en positiv effekt på norsk idrott i «etterbrukets» anda, men samtidigt kan noteras att de totala positiva effekterna på lokalsamhället knappast stod i proportion till de gigantiska investeringarna som gjordes för att visa upp norsk idrott och det norska samhället från sin allra bästa sida.

Även i denna del berör Heyerdahl relationen mellan IOK och de norska arrangörerna. Det finns, menar författaren, ett ambivalent förhållande mellan Norge och IOK. Å ena sidan är man positiv till spelen i sig och hyllar sina många OS-hjältar, men å andra sidan är man i likhet med Sverige starkt kritisk till IOK:s ideologi, ledarskap (Samaranch) och organisation. Denna ambivalens uttrycktes ånyo i samband med Oslo drog tillbaka sin ansökan om att få arrangera vinter-OS 2022. Heyerdahl visar i likhet med andra forskare att IOK under senare decennier blivit en medveten kommersiell aktör som med näbbar och klor skyddar sina symboler, främst de olympiska ringarna. Denna kursförändring har lett till att relationen mellan IOK och värdnationen förändrats drastiskt, och IOK har väsentligt flyttat fram sina positioner. Världandet måste numera dansa efter IOK:s dollarfyllda pipa, som författaren uttrycker det, till följd av organisationens ökade «institusjonelle kapasitet».

I avslutningskapitlet försöker författaren knyta ihop säcken och först här smygs den komparativa ansatsen fram. Heyerdahl visar bland annat att det fanns stora skillnader i hur spelen planerades och genomfördes. Detta gäller som nämnts även i hög grad IOK och dess numera konkreta maktutövande. Handlingsutrymmet för arrangörerna har minskat i takt med att IOK ökat sina resurser. Nämnas bör dock att många stridsfrågor löstes efter förhandlingar och bägge spelen hade en klar norsk touch. Som nämnts använder Heyerdahl begreppet «OL-syndromet», det vill säga att det finns en inneboende tillväxtspiral kring olympiska spel, och detta tog sig olika uttryck 1952 och 1994; spiralen snurrade så snabbt 1994 att kontrollen nästan saknades.

Avslutning

Jag är till övervägande del positiv till avhandlingen, men den hade med inte allt för mycket arbete och handledning kunnat bli ännu bättre. Kanske borde den behandlats på ett slutseminarium innan och/eller så borde handledarna varit flitigare och strängare med rödpennan. I förordet ges en besynnerlig bild av handledningsmötena. Dock: Avhandlingens styrka är den solida empiriska beskrivningen av de båda spelen. Den ger en massa ny kunskap om planeringen och genomförandet av två olympiska spel, men säger också mycket om IOK:s och den olympiska rörelsen utveckling över tid till gagn för den framtida forskningen. Vi får hoppas att Heyerdahl publicerar valda delar av avhandlingen i internationella tidskrifter så den engelskspråkiga forskarvärlden också kan ta del av hans många spännande resultat.

Copyright @ [Leif Yttergren](#) 2015